

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

**МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОЇ
РОБОТИ СТУДЕНТІВ
з дисципліни
“СОЦІАЛЬНА АНТРОПОЛОГІЯ”
(для спеціалістів, магістрів)**

МАУП

Київ 2007

Підготовлено доцентом кафедри філософії *В. В. Козачинською*

Затверджено на засіданні кафедри філософії (протокол № 6 від 15.02.07)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

Козачинська В. В. Методичні матеріали щодо забезпечення самостійної роботи студентів з дисципліни “Соціальна антропологія” (для спеціалістів, магістрів). – К.: МАУП, 2007. – 26 с.

Методичні матеріали містять пояснювальну записку, тематичний план дисципліни “Соціальна антропологія”, плани семінарських занять, перелік питань для самостійного вивчення та дискусії, теми рефератів, методичне забезпечення контролю знань, а також список літератури.

© Міжрегіональна Академія
управління персоналом (МАУП),
2007

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Необхідною вимогою засвоєння курсу соціальної антропології є розуміння ролі філософсько-антропологічної рефлексії у становленні онтологічної, методологічної й аксіологічної складових соціально-гуманітарного знання, їх впливу на уявлення про людину в науці, теології, політиці (що пов'язує соціальну антропологію з практичною філософією й методологією соціально-гуманітарного знання), тому методичні рекомендації щодо організації самостійної роботи студентів мають на меті сприяти застосуванню різноманітних форм і прийомів антропологічної експертизи соціальних відносин, інститутів і процесів (економічної, політичної, гуманітарної, антропологічної).

Метою методичного забезпечення є засвоєння та практичне опрацювання уявлень і базових понять соціальної антропології, набуття вміння розрізняти та співставляти ключові категорії, виявляти їх методологічне навантаження, націленість на конкретно-наукове дослідження людської життєдіяльності.

Завданнями методичного забезпечення з дисципліни є:

- закріплення та систематизація предметної сфери соціально-антропологічних досліджень, усвідомлення їх взаємодії з комплексом наукових дисциплін;
- формування навичок самостійної орієнтації у концепціях і поняттях дисципліни на підставі опрацювання й обговорення текстів найбільш презентативних персоналій, аналіз соціально-філософської й антропологічної проблематики у контексті найвпливовіших сучасних методологій.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН дисципліни “СОЦІАЛЬНА АНТРОПОЛОГІЯ”

№ пор.	Назва змістового модуля і теми
1	2
1	Змістовий модуль I. Специфіка соціальної антропології як складової системної науки про людину Основні етапи розвитку антропологічного знання. Антропологізм сучасної культури

1	2
2	Статус соціальної антропології. Антропология та соціологія. Антропология й історія. Загальна методологія
3 4 5 6	<p>Змістовий модуль II. Антропосоціогенез. Спільнота. Суспільство</p> <p>Поняття антропо- й соціогенезу. Зародкові форми спільноти. Членування та новоутворення природних єдностей. Специфіка соціально-етнічних спільнот (рід — плем'я — народність — нація). Людство. Мікросоціальні структури</p> <p>Діяльність як засіб існування соціального. Інституціональність діяльності. Людське буття на перетині інструментального, емансипативного й комунікативного інтересів</p> <p>Соціальність та інтерсуб'єктивність досвіду людського існування</p> <p>Соціум як творення людини. Діалектика абстрактно-всезагальної й конкретно-одиночної людини та суспільства. Духовність людини як форма інтеріоризації соціального досвіду</p>
7 8 9 10	<p>Змістовий модуль III. Онтологічні підстави свободи та сенсу життя</p> <p>Сутнісні риси антропосоціогенезу: родова неспеціалізованість, індивідуалізація, рефлексивність</p> <p>Поняття індивідуалізації й соціалізації. Індивідуальне та соціальне. Межі індивідуалізації</p> <p>Свобода як характеристика родової природи людини. Свобода та детермінізм. Гра, творчість, ризик як основні форми вияву свободи</p> <p>Сенс життя та шляхи його пошуку</p>
11 12	<p>Змістовий модуль IV. Проблеми об'єктивації й антропологічної експертизи</p> <p>Об'єктивація продуктів духовного життя людини</p> <p>Антропологічна експертиза та її критерії</p>
Разом годин: 54	

ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Змістовий модуль І. Специфіка соціальної антропології як складової системної науки про людину

Семінар 1. Основні етапи розвитку антропологічного знання. Статус соціальної антропології. Загальна методологія

1. Проблема людини в античній філософії й етиці, у теологічній думці Середньовіччя. Відродження: “приватний інтерес” і “спільне благо”. Новий час: активізм суб’єкта пізнання й буття у філософії І. Канта, І.-Г. Фіхте, Ф. Шеллінга. Проблема самосвідомості у вченні Г. Гегеля. Соціально-філософська концепція К. Маркса.
2. Філософський розгляд цілісності та структури людини як біосоціокультурної системи в антропології ХХ ст. (М. Шелер, А. Гелен, О. Больнов, Г. Плеснер, Г. Маркузе, М. Бубер). К. Леві-Строс: структуралістська версія антропології.
3. Специфіка соціальної антропології, дискусії про її предмет і місце в сучасному людинознавстві.
4. Міждисциплінарність соціально-антропологічного знання.
  - А) Співвідношення соціальної антропології й соціології (Ф. Боас, Б. Маліновський, А. Радкліф-Браун, Е. Дюркгейм, Л. Уайт, К. Леві-Строс, Т. Парсонс).
  - Б) Соціальна антропологія та історія. Соціальна антропологія і психологія.
5. Методи соціально-антропологічного дослідження.
  - А) Характер категорій понятійного забезпечення соціально-антропологічного пізнання: філософські, загальнонаукові, спеціальні.
  - Б) Особливості та місце спостереження, опису, порівняння, класифікації й експерименту в соціально-антропологічному пізнанні.
  - В) Системно-історичний підхід до вивчення людини та проблема інтеграції природничо-наукового, технічного й соціогуманітарного знання.

Література

1. *Андрущенко В. П.* Історія соціальної філософії: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. — К.: Тандем, 2000. — 416 с.

2. Головкин Б. А. Філософська антропологія: Навч. посіб. — К., 1997. — 239 с.
3. Григорьян Б. Т. Философская антропология. — М.: Мысль, 1982. — 188 с.
4. Козлова Н. Н. Социально-историческая антропология: Учебник. — М.: Ключ-С, 1998. — 192 с.
5. Кравченко А. И. Социальная антропология: Учеб. пособие. — М.: Академ. Проект, 2003. — 544 с.
6. Марков Б. В. Философская антропология: Очерки истории и теории. — СПб.: Лань, 1997. — 384 с.
7. Отюцкий Г. П. История социальной (культурной) антропологии. — М., 2003.
8. Современная западная социология. Словарь (любое издание). Статьи “Антропологическое направление в социологии”, “Социальная антропология”.
9. Столяренко В. Е., Столяренко Л. Д. Антропология — системная наука о человеке: Учеб. пособие для студ. вузов. — Ростов н/Д: Феникс, 2004. — 384 с.
10. Шаронов В. В. Основы социальной антропологии. — СПб.: Лань, 1997. — 192 с.

Першоджерела

1. Гелен А. О систематике антропологии // Проблема человека в западной философии. — М.: Прогресс, 1988.
2. Леві-Стросс К. Структурна антропологія. — К.: Основи, 2000. — 387 с.
3. Ле Гофф Ж. Историк и человек повседневный // Социальная антропология. Хрестоматия. — Днепропетровск: Изд-во Днепропетр. ун-та, 2004. — С. 340–343.
4. Мосс М. Общества. Обмен. Личность: Труды по социальной антропологии: Пер. с фр. — М.: Восточная лит. РАН, 1996. — 360 с.
5. Рикман Х. П. Возможна ли философская антропология // Это человек. Антология. — М.: Высш. шк., 1995.
6. Тейяр де Шарден П. Феномен человека. — М.: Прогресс, 1988.
7. Фарре Л. Философская антропология // Это человек. Антология. — М.: Высш. шк., 1995.
8. Фуко М. Слова и вещи... // Хрестоматия по философии: Учеб. пособие для вузов. — Ростов н/Д: Феникс, 1997. — С. 448–458.

9. Шелер М. Положение человека в космосе // Проблема человека в западной философии. — М.: Прогресс, 1988.

Питання для самостійного вивчення

1. З'ясувати своєрідність кожного з етапів розвитку антропологічного знання, починаючи від смисложиттєвої проблематики в античній філософії й етиці. Звернути особливу увагу на концепт активізму суб'єкта пізнання й буття у філософії І. Канта, І.-Г. Фіхте, Ф. Шеллінга, а також проблему самосвідомості у вченні Г. Гегеля.

(Столяренко В. Е., Столяренко Л. Д. Антропология — системная наука о человеке: Учеб. пособие для студ. вузов. — Ростов н/Д: Феникс, 2004. — 384 с.; Шаронов В. В. Основы социальной антропологии. — СПб.: Лань, 1997. — 192 с.)

2. Опрацювати дослідження К. Леві-Стросса “Місце антропології серед соціальних наук...” (Леві-Стросс К. Структурна антропология. — К.: Основи, 2000. — 387 с.) та визначити місце антропології серед соціальних наук. Які є проблеми методу соціально-антропологічних досліджень?

(Леві-Стросс К. Місце антропології серед соціальних наук... / Леві-Стросс К. Структурна антропология. — К.: Основи, 2000. — 387 с.; Социальная антропология. Хрестоматия. — Днепропетровск: Изд-во Днепрпетр. ун-та, 2004. — С. 4–26.)

Питання для дискусії

З метою з'ясування специфіки антропологічного знання на підставі опрацювання основної літератури (навчальні посібники) та вивчення першоджерел, адекватно представлених в україно- і російськомовних виданнях, практикується обговорення ключових питань курсу.

1. Схарактеризувати основні версії антропологічного знання у ХХ ст., представленого М. Шелером, А. Геленом, О. Больновим, Г. Плеснером, Г. Маркузе, М. Бубером і К. Леві-Строссом. Що, на ваш погляд, є визначальним для кожного з цих антропологічних учень?

2. Визначити методологічне навантаження принципів антропологічної редуцції, органону й антропологічної інтерпретації (О. Больнов), “розвантаження” через інститути культури (А. Гелен), поняття “духовності” (М. Шелер), “ексцентриситету”, “неукоріненості” людини (Г. Плеснер).

Теми рефератів

1. Особливості сучасного антропологізму, його основні етапи.
2. Проблема цілісності та структури людини як біосоціокультурної системи (М. Шелер, Г. Плеснер, А. Гелен).
3. Предмет і місце соціальної антропології у сучасному людознавстві.
4. Об'єктивізація продуктів духовного світу людини як основна проблема соціальної антропології.
5. Міждисциплінарність соціально-антропологічного знання. Соціальна антропология і соціологія (Ф. Боас, Б. Маліновській, А. Радкліф-Браун, Е. Дюркгейм, Л. Уайт, К. Леві-Стросс, Т. Парсонс).
6. Системний підхід до вивчення людини. Проблема інтеграції природничо-наукового, технічного й соціогуманітарного знання.

Література: основна [1; 3–7; 9–11; 14]

Змістовий модуль II. Антропосоціогенез. Спільнота. Суспільство

Семінар 2. Поняття антропо- й соціогенезу. Специфіка соціально-етнічних спільнот. Людство. Мікросоціальні структури

1. Поняття антропосоціогенезу. Нефіналістські й фіналістські теорії походження людини. Антропогенез (еволюційна антропология).
2. Визначальні чинники гомінізації. Трудова діяльність. Мова. Мовлення. Етапи та чинники гомінізації.
3. Соціогенез. Етапи розвитку суспільства (У. Ростоу, О. Тоффлер, Д. Белл).
4. Специфіка соціально-етнічних спільнот (рід — плем'я — народність — нація). Народ як соціальна єдність. Історична антропология України.
5. Спільність людства. Мікросоціальні структури у суспільстві. Соціальна група (М. Вебер, П. Сорокін, Е. Дюркгейм, Г. Зіммель, Т. Парсонс).

Література

1. *Андрущенко В. П.* Історія соціальної філософії: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. — К.: Тандем, 2000. — 416 с.

2. Барулин В. С. Социальная философия: Учебник. — М.: ФАИР, 2000. — 560 с.
3. Кравченко А. И. Социальная антропология: Учеб. пособие. — М.: Академ. Проект, 2003. — 544 с.
4. Марков Б. В. Философская антропология: Очерки истории и теории. — СПб.: Лань, 1997. — 384 с.
5. Столяренко В. Е., Столяренко Л. Д. Антропология — системная наука о человеке: Учеб. пособие для студ. вузов. — Ростов н/Д: Феникс, 2004. — 384 с.
6. Тгако Л. Антропология: Учеб. пособие. — М.: Новое знание, 2004. — 400 с.
7. Хомутов А. Е. Антропология. — Ростов н/Д: Феникс, 2003. — 384 с.
8. Щёкин Г. В. Социальная философия истории. — К.: МАУП, 1996. — 152 с.

Першоджерела

1. Арент Г. Становище людини. — Л.: Літопис, 1999. — 254 с.
2. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм... // Соціальна антропологія. Хрестоматія. — Дніпропетровськ: Изд-во Дніпропетр. ун-та, 2004. — С. 344–352.
3. Колінгвуд Р. Дж. Ідея історії. — М., 1991.
4. Леви-Брюль Л. Сверхъестественное в первобытном мышлении. — М., 1994. — 608 с.
5. Ле Гофф Ж. Историк и человек повседневный // Социальная антропология. Хрестоматія — Д.: Изд-во Дніпропетр. ун-та, 2004. — С. 340–343.
6. Морен Э. Утраченная парадигма: Природа человека. — К.: Камэ-Синто, 1995.
7. Мосс М. Общества. Обмен. Личность: Труды по социальной антропологии: Пер. с фр. — М.: Восточная лит. РАН, 1996. — 360 с.
8. Мосс М. Социальные функции священного. — СПб.: Евразия, 2000. — 448 с.
9. Сорокин П. Человек, цивилизация, общество. — М., 1991.
10. Топоров В. Н. О ритуале... // Социальная антропология. Хрестоматія. — Дніпропетровськ: Изд-во Дніпропетр. ун-та, 2004. — С. 101–106.
11. Ђоніс Ф. Спільнота та суспільство. — К.: Дух і літера, 2005. — 262 с.

12. *Фрейд З.* Тотем и табу // Социальная антропология. Хрестоматия. — Днепропетровск: Изд-во Днепропетр. ун-та, 2004. — С. 148–155.
13. *Элиаде М.* Трактат по истории религии // Социальная антропология. Хрестоматия. — Днепропетровск: Изд-во Днепропетр. ун-та, 2004. — С. 44–51.
14. *Юнг К.-Г.* Об архетипах коллективного бессознательного // К.-Г. Юнг. Архетип и символ. — М.: Ренессанс, 1991.
15. *Ясперс К.* Смысл и назначение истории // Хрестоматия по философии: Учеб. пособие для вузов. — Ростов н/Д: Феникс, 1997. — С. 397–404.

Питання для самостійного вивчення

1. Розкрити специфіку поняття через його конкретизацію:
  - **Рефлексія** — це здатність людини аналізувати...
  - **Розвиток суспільства** включав етапи: ... - ... - ... - ... — спільнота -...
  - Зміст процесу **антропосоціогенезу** представлено трьома складовими: компенсацією ... людини; ... у процесі розвитку; формуванням...

(*Столяренко В. Е., Столяренко Л. Д.* Антропология — системная наука о человеке: Учеб. пособие для студ. вузов. — 2-е изд. — Ростов н/Д: Феникс, 2004. — 384 с.; *Шаронов В. В.* Основы социальной антропологии. — СПб.: Лань, 1997. — 192 с.)

2. Зародкові форми спільноти: рідня (дім) — сусідство (село) — дружба (місто). Суддівські, ватажкові та жрецькі функції. Порозуміння як спільнотна воля — природне право — мова — рідна мова.

(*Тьоніс Ф.* Спільнота та суспільство. — К.: Дух і літера, 2005. — 262 с.)

Питання для дискусії

1. Сутнісна відмінність нефіналістських і фіналістських теорій походження людини. Які чинники гомінізації акцентовано в кожному з підходів?
2. Які основні стратегії розвитку майбутнього світової спільноти здаються вам найбільш прийнятними у світлі реалій сьогодення?

Теми рефератів

1. Поняття антропогенезу (еволюційної антропології).
2. Етапи та чинники гомінізації.
3. Членування й новоутворення природних єдностей. Специфіка соціально-етнічних спільнот.
4. Мікросоціальні структури у суспільстві. Поняття соціальної групи.
5. Історична антропологія України.

Література: основна [1; 2; 6–8; 12; 13; 15];
першоджерела [2; 11; 13; 19; 24]

Семінар 3. Діяльність як засіб існування соціального. Інституціональність діяльності. Соціум як творення людини

1. Діяльність як рушій формування соціальності. Інституціональність як чинник “стабілізації” людини (А. Гелен: “розвантаження” через інститути).
2. Інтерес як конституант життєдіяльності істоти розумної.
  - А) Інструментальний інтерес. Опредметнення й розпредметнення діяльності. Цілераціональність.
  - Б) Емансипативний інтерес практичного розуму. Емансипація та рефлексія.
  - В) Комунікативний інтерес і комунікативна діяльність.
3. Присутність “іншого” у свідомості та бутті.
  - А) Конституювання самосвідомості та рефлексії в інтерактивному досвіді.
  - Б) Формально-раціональні чинники саморегуляції інституціоналізованої поведінки.
  - В) Ціннісно-раціональна складова орієнтації у мікросоціальних групах.
4. Людина як творець суспільства.
  - А) Суспільство як опредметнена свідомість людини.
  - Б) Суспільство як втілення людських взаємовідносин.
  - В) Діалектика об’єктивації й суб’єктивації людини у суспільстві.
  - Г) Діалектика конкретно-одиночної людини та суспільства.

Література

1. Андрущенко В. П. Історія соціальної філософії: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. — К.: Тандем, 2000. — 416 с.
2. Барулин В. С. Социальная философия: Учебник. — М.: ФАИР, 2000. — 560 с.
3. Козлова Н. Н. Социально-историческая антропология: Учебник. — М.: Ключ-С, 1998. — 192 с.
4. Кравченко А. И. Социальная антропология: Учеб. пособие. — М.: Академ. Проект, 2003. — 544 с.
5. Современная западная социология. Словарь (любое издание). Статьи “Антропологическое направление в социологии”, “Социальная антропология”.
6. Столяренко В. Е., Столяренко Л. Д. Антропология — системная наука о человеке: Учеб. пособие для студ. вузов. — Ростов н/Д: Феникс, 2004. — 384 с.
7. Шаронов В. В. Основы социальной антропологии. — СПб.: Лань, 1997. — 192 с.

Першоджерела

1. Арндт Г. Становище людини. — Л.: Літопис, 1999. — 254 с.
2. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм... // Соціальна антропология. Хрестоматія. — Днепропетровск: Изд. Днепропетр. ун-та, 2004. — С. 344–352.
3. Левінас Е. Між нами. — К.: Дух і літера, 1999.
4. Ле Гофф Ж. Историк и человек повседневный // Социальная антропология. Хрестоматія. — Днепропетровск: Изд-во Днепропетр. ун-та, 2004. — С. 340 —343.
5. Мосс М. Общества. Обмен. Личность: Труды по социальной антропологии: Пер. с фр. — М.: Восточная лит. РАН, 1996. — 360 с.
6. Рікер П. Сам як інший. — К.: Дух і літера, 2000.
7. Сартр Ж.-П. Первичное отношение к другому // Проблема человека в западной философии. — М.: Прогресс, 1988.
8. Тейяр де Шарден П. Феномен человека. — М.: Прогресс, 1988.
9. Тьоніс Ф. Спільнота та суспільство. — К.: Дух і літера, 2005. — 262 с.
10. Шелер М. Положение человека в космосе // Проблема человека в западной философии. — М.: Прогресс, 1988.

Питання для самостійного вивчення

1. Суб'єкт-об'єктна парадигма інструментальної діяльності в науці, технології, управлінні. Емансипативний інтерес практичного розуму, особливості його прояву, пов'язаність з інструментальним інтересом.

2. Протистояння “мати” та “бути” у фрейд-марксистській антропології.

3. Здійснення комунікативного інтересу в методології гуманітарних наук.

(*Столяренко В. Е., Столяренко Л. Д.* Антропология – системная наука о человеке: Учеб. пособие для студ. вузов. – Ростов н/Д: Феникс, 2004. – 384 с.; *Шаронов В. В.* Основы социальной антропологии. – СПб.: Лань, 1997. – 192 с.; *Фромм Э.* Пути из больного общества // Проблема человека в западной философии. – М.: Прогресс, 1988; *Фромм Э.* Из плена иллюзий. Как я столкнулся с Марксом и Фрейдом // Фромм Э. Душа человека. – М.: Республика, 1992.)

Питання для дискусії

1. Відкритість комунікації та громадський стан сучасного суспільства.
2. Взаємозв'язок програм життєдіяльності суспільства й самопрограмування людини.

Теми рефератів

1. Інституціональність діяльності. Антропологічний ефект інституціоналізації.
2. Інтерес як конституант життєдіяльності істоти розумної. Інструментальний, емансипативний і комунікативний інтерес.
3. Діалектика абстрактно-всезагальної й конкретно-одиночної людини та суспільства. Об'єктивізація й суб'єктивізація людини у суспільстві.
4. Соціальність та інтересуб'єктивність досвіду людського існування. Соціальний вимір інтересуб'єктивності.
5. “Табітуалізація” соціальних інститутів. Історія об'єктивована та інкорпорована.

Література: основна [1–7; 9; 11; 14; 15];
першоджерела [10; 13; 15; 18; 25]

**Змістовий модуль III. Онтологічні підстави свободи та сенсу
ЖИТТЯ**

**Семінар 4. Сутнісні риси антропосоціогенезу: родова
неспеціалізованість, індивідуалізація,
рефлексивність. Поняття індивідуалізації
й соціалізації. Межі індивідуалізації**

1. Вихідна неспеціалізованість людини. Г. Плеснер: “ексцентрична” позиція людини, основні антропологічні закони.
2. Онтогенез та його роль у розвитку людини. Проблема індивідуалізації як змісту процесу антропогенезу (К.-Г. Юнг, А. Адлер, І. С. Кон).
3. Уявлення про рефлексивність людської свідомості як специфічну родову особливість людини.
4. Поняття індивідуалізації й соціалізації. Проблема меж індивідуалізації (П. Тейяр де Шарден).

Література

1. *Барулин В. С.* Социальная философия: Учебник. — М.: ФАИР, 2000. — 560 с.
2. *Головко Б. А.* Філософська антропологія: Навч. посіб. — К., 1997. — 239 с.
3. *Григорьян Б. Т.* Философская антропология. — М.: Мысль, 1982. — 188 с.
4. *Кравченко А. И.* Социальная антропология: Учеб. пособие. — М.: Академ. Проект, 2003. — 544 с.
5. *Марков Б. В.* Философская антропология: Очерки истории и теории. — СПб.: Лань, 1997. — 384 с.
6. *Современная западная социология.* Словарь (любое издание). Статьи “Антропологическое направление в социологии”, “Социальная антропология”.
7. *Столяренко В. Е., Столяренко Л. Д.* Антропология — системная наука о человеке: Учеб. пособие для студ. вузов. — Ростов н/Д: Феникс, 2004. — 384 с.
8. *Шаронов В. В.* Основы социальной антропологии. — СПб.: Лань, 1997. — 192 с.

Першоджерела

1. *Бердяев Н. А.* Время и вечность // П. В. Алексеев, А. В. Панин. Хрестоматия по философии: Учеб. пособие. — М.: Проспект, 1997. — С. 450–459.
2. *Бубер М.* Я и Ты // Квинтэссенция: Филос. альманах. — М.: Политиздат, 1992.
3. *Бубер М.* Проблема человека // Философские науки. — 1992. — № 3.
4. *Леви-Брюль Л.* Сверхъестественное в первобытном мышлении. — М., 1994. — 608 с.
5. *Левінас Е.* Між нами. — К.: Дух і літера, 1999.
6. *Лой А.* Проблема свідомості: історичність досвіду // Філософ. і соціол. думка. — 1992. — № 7.
7. *Мерло-Понти М.* Око и дух. — М., 1992.
8. *Мерло-Понти М.* Феноменология сприйняття. — К.: Центр духовн. культ., 2001.
9. *Рікер П.* Сам як інший. — К.: Дух і літера, 2000.
10. *Сартр Ж.-П.* Первичное отношение к другому // Проблема человека в западной философии. — М.: Прогресс, 1988.
11. *Тейяр де Шарден П.* Феномен человека. — М.: Прогресс, 1988.
12. *Финк Э.* Основные феномены человеческого бытия // Проблема человека в западной философии. — М.: Прогресс, 1988.
13. *Франк С. Л.* Смысл жизни // Алексеев П. В., Панин А. В. Хрестоматия по философии: Учеб. пособие. — М.: Проспект, 1997. — С. 522–539.
14. *Шелер М.* Положение человека в космосе // Проблема человека в западной философии. — М.: Прогресс, 1988.
15. *Ясперс К.* Смысл и назначение истории // Хрестоматия по философии: Учеб. пособие для вузов. — Ростов н/Д: Феникс, 1997. — С. 397–404.

Питання для самостійного вивчення

Культура як інтегральний механізм підтримки цілісності й стабільності суспільства.

(*Столяренко В. Е., Столяренко Л. Д.* Антропология — системная наука о человеке: Учеб. пособие для студ. вузов. — Ростов н/Д: Феникс, 2004. — 384 с.; *Шаронов В. В.* Основы социальной антропологии. — СПб.: Лань, 1997. — 192 с.)

Питання для дискусії

Індивідуальність та егоцентризм: етичний вимір проблеми.

Теми рефератів

1. Поняття вихідної неспеціалізованості людини.
2. Онтогенез та його роль у розвитку людини.
3. Поняття індивідуалізації й соціалізації.
4. Проблема індивідуалізації як змісту процесу антропогенезу.
5. Уявлення про рефлексивність людської свідомості. Виникнення рефлексивної свідомості, її основні види та форми.

Література: основна [2–7; 9–11; 14]

Семінар 5. Свобода як характеристика родової природи людини. Сенс життя та шляхи його пошуку

1. Визначення свободи у соціальній антропології. Проблема вибору.
2. Проблеми реалізації свободи у різноманітних видах людської діяльності: економічній, політичній, духовній.
  - А) Антропологічний сенс гри як виду вільної діяльності людини.
  - Б) Творчість як вияв людської свободи. Творчість у різноманітних видах людської діяльності та її місце у смислотворчому пошуку.
  - В) Антропологічний сенс ризику. Основні параметри ризикованої діяльності та її відмінності від авантюризму. Ризик у різних видах діяльності.
3. Сенс життя як інтегроване відображення свободи людини.
  - А) Інтерпретація діалектики необхідності та свободи у філософсько-антропологічних концепціях ХХ ст. (Н. Бердяєв, Е. Фром, М. Гайдеггер, А. Камю, М. Мамардашвілі).
  - Б) Екзистенціально-антропологічна редукція філософського знання в українській культурі.
  - В) С. Л. Франк про сенс життя та співвідношення його загальнолюдських й індивідуально-буденних характеристик.
  - Г) В. Франкл про класифікацію цінностей як шляхів пошуку сенсу життя.

- Д) Психологічні концепції сенсу життя (К. Обуховський, І. С. Кон).
О. М. Леонтьев про проблему мотивів – цілі – результату діяльності – сенсу життя.
4. Сенс життя як проблема опанування конкретної життєвої ситуації.

Література

1. *Барулин В. С.* Социальная философия: Учебник. – М.: ФАИР, 2000. – 560 с.
2. *Головко Б. А.* Філософська антропологія: Навч. посіб. – К., 1997. – 239 с.
3. *Социальная антропология.* Хрестоматия. – Днепропетровск: Изд-во Днепропетр. ун-та, 2004. – 440 с.
4. *Столяренко В. Е., Столяренко Л. Д.* Антропология – системная наука о человеке: Учеб. пособие для студ. вузов. – Ростов н/Д: Феникс, 2004. – 384 с.
5. *Шаронов В. В.* Основы социальной антропологии. – СПб.: Лань, 1997. – 192 с.

Першоджерела

1. *Бубер М.* Проблема человека // Философские науки. – 1992. – № 3.
2. *Бубер М.* Я и Ты // Квинтэссенция: Филос. альманах. – М.: Политиздат, 1992.
3. *Левінас Е.* Між нами. – К.: Дух і літера, 1999.
4. *Лоренц К.* Агрессия. – М., 1994.
5. *Мамардашвили М. К.* Как я понимаю философию? – М., 1991.
6. *Марсель Г.* К трагической мудрости и за ее пределы // Проблема человека в западной философии. – М.: Прогресс, 1988.
7. *Рікер П.* Сам як інший. – К.: Дух і літера, 2000.
8. *Сартр Ж.-П.* Первичное отношение к другому // Проблема человека в западной философии. – М.: Прогресс, 1988.
9. *Сартр Ж.-П.* Экзистенциализм – это гуманизм // Сумерки богов. – М., 1989.
10. *Тейяр де Шарден П.* Божественная Среда // Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности. – М.: Прогресс, 1990.
11. *Тейяр де Шарден П.* Феномен человека. – М.: Прогресс, 1988.
12. *Финк Э.* Основные феномены человеческого бытия // Проблема человека в западной философии. – М.: Прогресс, 1988.

13. *Франк С. Л.* Живое знание // Алексеев П. В., Панин А. В. Хрестоматия по философии: Учеб. пособие. — М.: Проспект, 1997. — С. 285–299.
14. *Франк С. Л.* Смысл жизни // Алексеев П. В., Панин А. В. Хрестоматия по философии: Учеб. пособие. — М.: Проспект, 1997. — С. 522–539.
15. *Фромм Э.* Бегство от свободы. — М., 1990.
16. *Хайдеггер М.* Бытие и время // Хрестоматия по философии: Учеб. пособие для вузов. — Ростов н/Д: Феникс, 1997. — С. 404–409.
17. *Хоркхаймер М., Адорно Т.* Диалектика Просвещения. — СПб., 1997.
18. *Челидзе В.* Иерархический человек: Социобиологические заметки. — М., 1991.
19. *Шелер М.* Положение человека в космосе // Проблема человека в западной философии. — М.: Прогресс, 1988.
20. *Ясперс К.* Смысл и назначение истории // Хрестоматия по философии: Учеб. пособие для вузов. — Ростов н/Д: Феникс, 1997. — С. 397–404.

Питання для самостійного вивчення

1. Психологічні аспекти проблеми свободи (Л. Рубінштейн, З. Фрейд, В. Франкл, А. Маслоу). Проблема суб'єкта свободи.
2. Основні функції гри: виховна, соціологічна, компенсаторна, естетична.

(*Столяренко В. Е., Столяренко Л. Д.* Антропология — системная наука о человеке: Учеб. пособие для студ. вузов. — Ростов н/Д: Феникс, 2004. — 384 с.; *Шаронов В. В.* Основы социальной антропологии. — СПб.: Лань, 1997. — 192 с.)

Питання для дискусії

1. Сенс життя як проблема опанування конкретної життєвої ситуації. Відсутність беззмислових життєвих ситуацій.
2. Характеристика соціальних умов буття як детермінант пошуку й віднайдення життєвого сенсу.
3. Об'єктивні та суб'єктивні “перешкоди” набуття сенсу життя. У пошуках сенсу страждання.

Теми рефератів

1. Визначення свободи у соціальній антропології. Інтерпретація діалектики необхідності та свободи у філософсько-антропологічних концепціях ХХ ст. (Н. Бердяєв, Е. Фром, М. Гайдеггер, А. Камю, М. Мамардашвілі).
2. Проблеми реалізації свободи у різноманітних видах людської діяльності: економічній, політичній, духовній.
3. Антропологічний сенс гри як виду вільної діяльності людини.
4. Антропологічний сенс ризику. Засадничі параметри ризикованої діяльності та її відмінності від авантюризму. Ризик у різних видах діяльності. Ризик та успіх.
5. Сенс життя як інтегроване відображення свободи людини. Проблема сенсу життя у філософсько-антропологічних концепціях марксизму, російської релігійної філософії кінця ХІХ – початку ХХ ст., філософії життя, персоналізмі, екзистенціалізмі.
6. Сенс життя та смисложиттєві цінності. В. Франкл про класифікацію цінностей як шляхів пошуку сенсу життя.
7. Психологічні концепції сенсу життя (К. Обуховський, І. С. Кон). О. М. Леонтьєв про проблему мотивів – цілі – результату діяльності – сенсу життя.

Література: основна [2–4; 10; 11; 14];
першоджерела [15; 16; 18]

Змістовий модуль IV. Проблеми об'єктивації й антропологічної експертизи

Семінар 6. Об'єктивація продуктів духовного життя людини. Антропологічна експертиза та її критерії

1. Активність соціально-антропологічного суб'єкта, її основні форми – об'єктивація і спілкування.
  - А) Ідеальні духовні моделі та їх об'єктивація у процесі предметно-практичної діяльності людини.
  - Б) Структура й основні етапи процесу об'єктивації.
2. Різноманітні форми та прийоми експертизи соціальних відносин, інститутів і процесів: економічна, політична, гуманітарна, антропологічна.
  - А) Критерії антропологічної експертизи; сенс життя у її структурі.

- Б) Громадська думка у системі критеріїв антропологічної експертизи.
- В) Аксіологічні проблеми життя та смерті.

Література

1. *Андрущенко В. П.* Історія соціальної філософії: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. — К.: Тандем, 2000. — 416 с.
2. *Головко Б. А.* Філософська антропологія: Навч. посіб. — К., 1997. — 239 с.
3. *Григорьян Б. Т.* Философская антропология. — М.: Мысль, 1982. — 188 с.
4. *Козлова Н. Н.* Социально-историческая антропология: Учебник. — М.: Ключ-С, 1998. — 192 с.
5. *Кравченко А. И.* Социальная антропология: Учеб. пособие. — М.: Академ. Проект, 2003. — 544 с.
6. *Марков Б. В.* Философская антропология: Очерки истории и теории. — СПб.: Лань, 1997. — 384 с.
7. *Отюцкий Г. П.* История социальной (культурной) антропологии. — М., 2003.
8. *Современная западная социология. Словарь* (любое издание). Статьи “Антропологическое направление в социологии”, “Социальная антропология”.
9. *Столяренко В. Е., Столяренко Л. Д.* Антропология — системная наука о человеке: Учеб. пособие для студ. вузов. — Ростов н/Д: Феникс, 2004. — 384 с.
10. *Шаронов В. В.* Основы социальной антропологии. — СПб.: Лань, 1997. — 192 с.

Питання для самостійного вивчення

1. Відчуження як історично змінюваний феномен об'єктивації. Людина як суб'єкт-творець історії.
2. Ідеальні духовні моделі та їх утілення (об'єктивація) у процесі предметно-практичної діяльності людини. Об'єктивні та суб'єктивні суперечливі тенденції перебігу процесу об'єктивації.
3. Психологічні якості людини, що забезпечують результативність процесу об'єктивації: свобода, воля, знання, впевненість, світоглядні переконання.

(*Барулин В. С.* Социальная философия: Учебник. — М.: ФАИР, 2000. — 560 с.; *Головко Б. А.* Філософська антропологія: Навч. посіб. — К., 1997. — 239 с.; *Григорьян Б. Т.* Философская антропология. — М.: Мысль, 1982. — 188 с.; *Марков Б. В.* Философская антропология: Очерки истории и теории. — СПб.: Лань, 1997. — 384 с.; *Столяренко В. Е., Столяренко Л. Д.* Антропология — системная наука о человеке: Учеб. пособие для студ. вузов. — Ростов н/Д: Феникс, 2004. — 384 с.; *Шаронов В. В.* Основы социальной антропологии. — СПб.: Лань, 1997. — 192 с.)

Питання для дискусії

1. Різноманітні форми та прийоми експертизи соціальних відносин, інститутів і процесів: економічна, політична, гуманітарна, антропологічна.
2. Релігійні та секулярні підходи до проблеми критерію сенсу життя.
3. Критерії антропологічної експертизи; сенс життя у її структурі.
4. Громадська думка у системі критеріїв антропологічної експертизи.
5. Аксиологічні проблеми життя та смерті.

Теми рефератів

1. Активність соціально-антропологічного суб'єкта, її основні форми — об'єктивація та спілкування.
2. Людина як суб'єкт-творець історії. Проблема співвідношення об'єктивного й суб'єктивного у творчій діяльності людини.
3. Структура й основні етапи процесу об'єктивації. Об'єктивні та суб'єктивні суперечливі тенденції перебігу процесу об'єктивації.
4. Антропологічна експертиза та її критерії.
5. Різноманітні форми і прийоми експертизи соціальних відносин, інститутів і процесів: економічна, політична, гуманітарна, антропологічна.
6. Критерії антропологічної експертизи.
7. Аксиологічні проблеми життя та смерті.

Література: основна [1–5; 9; 11; 14];
першоджерела [9–11; 22]

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Андрущенко В. П. Історія соціальної філософії: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. — К.: Тандем, 2000. — 416 с.
2. Барулин В. С. Социальная философия: Учебник. — М.: ФАИР, 2000. — 560 с.
3. Головка Б. А. Філософська антропологія: Навч. посіб. — К., 1997. — 239 с.
4. Григорьян Б. Т. Философская антропология. — М.: Мысль, 1982. — 188 с.
5. Козлова Н. Н. Социально-историческая антропология: Учебник. — М.: Ключ-С, 1998. — 192 с.
6. Кравченко А. И. Социальная антропология: Учеб. пособие. — М.: Академ. Проект, 2003. — 544 с.
7. Марков Б. В. Философская антропология: Очерки истории и теории. — СПб.: Лань, 1997. — 384 с.
8. Сегеда С. Антропология: Навч. посіб. — К.: Либідь, 2001. — 336 с.
9. Современная западная социология. Словарь (любое издание). Статьи “Антропологическое направление в социологии”, “Социальная антропология”.
10. Социальная антропология. Хрестоматия. — Днепропетровск: Изд-во Днепропетр. ун-та, 2004. — 440 с.
11. Столяренко В. Е., Столяренко Л. Д. Антропология — системная наука о человеке: Учеб. пособие для студ. вузов. — Ростов н/Д: Феникс, 2004. — 384 с.
12. Тезако Л. Антропология: Учеб. пособие. — М.: Новое знание, 2004. — 400 с.
13. Хомутов А. Е. Антропология. — Ростов н/Д: Феникс, 2003. — 384 с.
14. Шаронов В. В. Основы социальной антропологии. — СПб.: Лань, 1997. — 192 с.
15. Щёкин Г. В. Социальная философия истории. — К.: МАУП, 1996. — 152 с.

Першоджерела

1. Арендт Г. Становище людини. — Л.: Літопис, 1999. — 254 с.

2. *Бродель Ф.* Материальная цивилизация, экономика и капитализм... // Социальная антропология. Хрестоматия. — Днепропетровск: Изд-во Днепропетр. ун-та, 2004. — С. 344–352.
3. *Бубер М.* Проблема человека // Филос. науки. — 1992. — № 3.
4. *Гелен А.* О систематике антропологии // Проблема человека в западной философии. — М.: Прогресс, 1988.
5. *Леві-Стросс К.* Структурна антропология. — К.: Основи, 2000. — 387 с.
6. *Ле Гофф Ж.* Историк и человек повседневный // Социальная антропология: Хрестоматия. — Днепропетровск: Изд-во Днепропетр. ун-та, 2004. — С. 340–343.
7. *Маркузе Г.* Эрос и цивилизация. — М.: Гос. б-ка Украины, 1995.
8. *Мосс М.* Общества. Обмен. Личность: Труды по социальной антропологии: Пер. с фр. — М.: Восточная лит. РАН, 1996. — 360 с.
9. *Рикман Х. П.* Возможна ли философская антропология // Это человек. Антология. — М.: Высш. шк., 1995.
10. *Сартр Ж.-П.* Первичное отношение к другому // Проблема человека в западной философии. — М.: Прогресс, 1988.
11. *Сорокин П.* Человек, цивилизация, общество. — М., 1991.
12. *Тейяр де Шарден П.* Феномен человека. — М.: Прогресс, 1988.
13. *Тьоніс Ф.* Спільнота та суспільство. — К.: Дух і літера, 2005. — 262 с.
14. *Фарре Л.* Философская антропология // Это человек. Антология. — М.: Высш. шк., 1995.
15. *Финк Э.* Основные феномены человеческого бытия // Проблема человека в западной философии. — М.: Прогресс, 1988.
16. *Франк С. Л.* Смысл жизни // Алексеев П. В., Панин А. В. Хрестоматия по философии: Учеб. пособие. — М.: Проспект, 1997. — С. 522–539.
17. *Фромм Э.* Из плена иллюзий. Как я столкнулся с Марксом и Фрейдом // Фромм Э. Душа человека. — М.: Республика, 1992.
18. *Фромм Э.* Пути из большого общества // Проблема человека в западной философии. — М.: Прогресс, 1988.
19. *Фрейд З.* Тотем и табу // Социальная антропология. Хрестоматия. — Днепропетровск: Изд-во Днепропетр. ун-та, 2004. — С. 148–155.
20. *Фуко М.* Слова и вещи... // Хрестоматия по философии: Учеб. пособие для вузов. — Ростов н/Д: Феникс, 1997. — С. 448–458.

21. *Хайдеггер М.* Письмо о гуманизме // Проблема человека в западной философии. — М.: Прогресс, 1988.
22. *Хайдеггер М.* Бытие и время // Хрестоматия по философии: Учеб. пособие для вузов. — Ростов н/Д: Феникс, 1997. — С. 404–409.
23. *Шелер М.* Положение человека в космосе // Проблема человека в западной философии. — М.: Прогресс, 1988.
24. *Юнг К.-Г.* Об архетипах коллективного бессознательного // К.-Г. Юнг. Архетип и символ. — М.: Ренессанс, 1991.
25. *Ясперс К.* Смысл и назначение истории // Хрестоматия по философии: Учеб. пособие для вузов. — Ростов н/Д: Феникс, 1997. — С. 397–404.

Додаткова

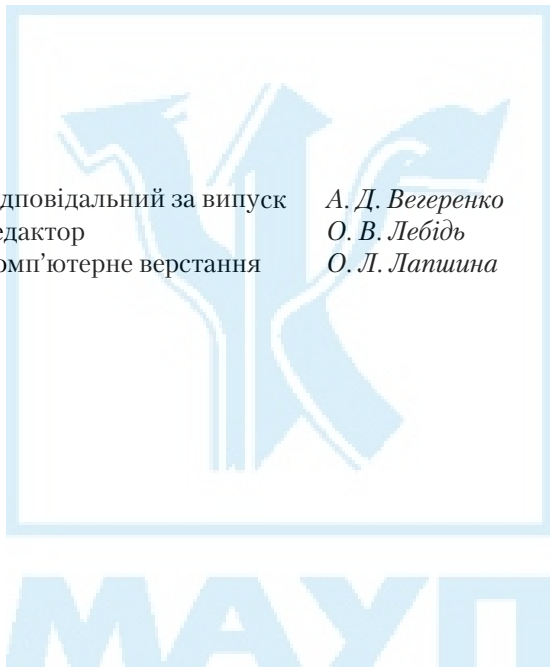
1. *Бахтин М. М.* Архитектоника поступка // Социолог. исследования. — 1986. — № 2.
2. *Бердяев Н. А.* Время и вечность // Алексеев П. В., Панин А. В. Хрестоматия по философии: Учеб. пособие. — М.: Проспект, 1997. — С. 450–459.
3. *Бубер М.* Я и Ты // Квинтэссенция: Филос. альманах. — М.: Политиздат, 1992.
4. *Буркхардт Г.* Непонятная чувственность // Это человек. Антология. — М., 1995.
5. *Бурова О.* Метафізика зору: про діалог речового та тілесного // Філософ. думка. — 1998. — № 3.
6. *Забужко О.* Філософія української ідеї та європейський контекст. — К., 1992.
7. *Колінгвуд Р. Дж.* Идея истории. — М., 1991.
8. *Крымский С. Б.* Эпистемология культуры. — К., 1993.
9. *Леви-Брюль Л.* Сверхъестественное в первобытном мышлении. — М., 1994. — 608 с.
10. *Левінас Е.* Між нами. — К.: Дух і літера, 1999.
11. *Лой А.* Проблема свідомості: історичність досвіду // Філософ. і соціол. думка. — 1992. — № 7.
12. *Лоренц К.* Агрессия. — М., 1994.
13. *Лук'янець В. С., Соболев О. М.* Філософський постмодерн. — К., 1998.
14. *Мамардашвили М. К.* Как я понимаю философию? — М., 1991.
15. *Марсель Г.* К трагической мудрости и за ее пределы // Проблема человека в западной философии. — М.: Прогресс, 1988.

16. *Мерло-Понти М.* Око и дух. — М., 1992.
17. *Мерло-Понти М.* Феноменология сприйняття. — К.: Центр духовн. культ., 2001.
18. *Морен Э.* Утраченная парадигма: Природа человека — К.: Камэ-Синто, 1995.
19. *Мосс М.* Социальные функции священного. — СПб.: Евразия, 2000. — 448 с.
20. *Отюцкий Г. П.* История социальной (культурной) антропологии. — М., 2003.
21. *Рикер П.* Сам як інший. — К.: Дух і літера, 2000.
22. *Рикер П.* Конфликт интерпретаций. — М.: Медиум, 1995.
23. *Сартр Ж.-П.* Экзистенциализм — это гуманизм // Сумерки богов. — М., 1989.
24. *Тейяр де Шарден П.* Божественная Среда // Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности. — М.: Прогресс, 1990.
25. *Топоров В. Н.* О ритуале... // Социальная антропология. Хрестоматия. — Днепропетровск: Изд-во Днепропетр. ун-та, 2004. — С. 101–106.
26. *Франк С. Л.* Живое знание // Алексеев П. В., Панин А. В. Хрестоматия по философии: Учеб. пособие. — М.: Проспект, 1997. — С. 285–299.
27. *Фромм Э.* Бегство от свободы. — М., 1990.
28. *Хоркхаймер М., Адорно Т.* Диалектика Просвещения. — СПб., 1997.
29. *Челидзе В.* Иерархический человек: Социобиол. заметки. — М., 1991.
30. *Элиаде М.* Трактат по истории религии // Социальная антропология. Хрестоматия. — Днепропетровск: Изд-во Днепропетр. ун-та, 2004. — С. 44–51.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	3
Тематичний план дисципліни “Соціальна антропологія”	3
Плани семінарських занять.....	5
Список літератури	21

Відповідальний за випуск	<i>А. Д. Везеренко</i>
Редактор	<i>О. В. Лебідь</i>
Комп'ютерне верстання	<i>О. Л. Лашина</i>

Зам. № ВКЦ-3085

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП